

ного. Хоч би якою була ідеологія масового вбивства, завжди знайдуться люди з сумішню відчаю і непомірного честолюбства в душі, заряджені особливим піднесенням готовності на все, спопелілі від холодного племени месіанізму. І використовують вони не тільки матеріальні, а й соціальні технології. І найголовніша соціальна технологія, яка стала найагресивнішою силою в руках тероризму, — технологія державної влади.

Якщо вже говорити про вину цивілізованого світу, то ця вина не в лакунах бідності й відчаю, що роз-

повзаються по планеті. Найбільша вина, я думаю, в тому, що найшляхетніші цивілізовані суспільства залишалися закритими в своїх національних егоїзмах. Великий Рузвельт сказав страшну фразу: «мерзотник, але наш мерзотник». Так звані «національні інтереси» великих держав змушували американців платити мільярдами Усамі бен Ладена, коли вони вели війну проти радянських солдатів в Афганістані, і росіян допомагати Шамілю Басаєву, коли він воював в Абхазії проти Грузії. Зауважте вбивство в будь-якій точці

земної кулі перетворюється на «спеціальну операцію», щойно ця точка потрапляє до сфери так званих «національних інтересів» великої держави, в тому числі й Америки. Ми намагаємося продавати вироби нашого ВПК, і скрізь, де можна продати, виявиться наша «сфера національних інтересів». Кажуть, що наші танки, продані Пакистану, бачили у талібів, проти яких звернено сьогодні наш праведний гнів.

Неправда, що гроші не пахнуть. Якщо вони дуже вже брудні, їх намагаються потихеньку відмити.

революційного терору як до старого способу досягти «соціальної справедливості», і до терору державного як до не менше випробуваного способу підтримувати в суспільстві бажану для багатьох атмосферу особистої безвідповідальності.

Опитування громадської думки та публікації в російській та україн-

Неправда, що політика не знає моралі. «Наш» мерзотник колись неодмінно виявиться просто мерзотником, і за це доведеться дорого заплатити.

Утопічно сподіватися, що все зміниться після 11 вересня. Але ми, прості люди, не політики, а так звана громадськість, повинні говорити правду і говорити якомога голосніше. Ті місця на планеті, де тероризм став державним, повинні бути названі й прокляті насамперед нами, а не урядами. Це єдине, що ми можемо. Але це не так уже й мало. □

Антицивілізаційна війна

Євген Головаха

1.

Щоб розпочати першу світову війну, досить було кількох пострілів терориста-одинака. Для початку другої вистачило влаштованої нацистами провокації на кордоні. Після атаки терористів-самогубців на Нью-Йорк і Вашингтон заговорили про ймовірність третьої світової. Чи є для цього підстави? Напозір, нема. Навряд чи терористична організація Усамі бен Ладена та її союзники-таліби можуть поєднати роль однієї з двох сторін у світовому воєнному конфлікті. Проте діяльність коаліції, куди ввійшли, крім блоку НАТО, десятки держав, набула такого розмаху, що її важко витлумачити інакше, ніж готування до світової війни, яка отримала в цілодобовому ефірі CNN характерну назву: «війна проти терору». Лідери антитерористичної коаліції говорять не так про відплату або покарання організаторів терактів, як про тривалу багатолітню війну зі світовим тероризмом. А що практично всі держави рішуче відмежувалися від підтримки терористів і здебільшого дали згоду підтримати антитерористичну війну, то постає цілком резонансне запитання: з ким воюватиме грізна коаліція, коли конкретних винуватців терактів у США буде справедливо покарано?

2.

Здавалося б, на нього вже відповіла соціальна аналітика минулого сторіччя, висунувши концепцію «конфлікту цивілізацій», автори якої обґрунтовували неминучість війни між багатою Північчю і бідним Півднем, християнським Заходом та ісламським Сходом. Але не вважалося віддати данину їхній далекоглядності й визнати, що похмурі прогнози починають втілюватися в реальну війну, викликану релігійним фундаменталізмом: терористична акція ісламської екстремістської організації, хай навіть і вкрай пелюдяна, ще не означає відкритого зіткнення різних цивілізацій і релігій.

По-перше, більшість ісламських держав й авторитетних тлумачів ісламу не підтримали терористів-одновірців і засудили учасників та організаторів терористичних акцій у США. По-друге, самі західні ініці-

тори «війни проти терору» всіляко підкреслюють міжконфесійний характер «нової Антанти»; навіть емоційне висловлювання президента США про «хрестовий похід» проти терору здезауовано відразу після

Фот. Олександр Гладков

обурених відгуків ісламських союзників у проголошеній війні як прикрасу обмовку. І все ж увесь світ говорить про початок війни, яка в найширшому соціальному сенсі є світовою антицивілізаційною війною.

Кажучи так, я маю на увазі передусім війну між сучасним західним суспільством, яке забезпечує більшості населення розвинених демократичних країн матеріальний добробут, політичні та громадянські свободи, доступ до передових досягнень сучасної цивілізації, і тими організованими соціальними та політичними силами, що намагаються конвертувати злидненість і традиційне безправ'я більшості людства в заздрість і ненависть до відносно благополучної частини світової спільноти, а відтак у неспиринне протистояння. На передній край антицивілізаційної війни сьогодні вийшли фанатики-камікадзе та їхні натхненники з екстремістських ісламських рухів. Утім, ані ці екзотичні борці за середньовічний триб життя, ані їхні побратими-терористи з Іспанії, Ольстеру, Латинської Америки, Росії, США, Японії та багатьох інших країн не змогли би змусити цивілізований світ до світової «війни проти терору», якби не відверта (або погано прихована) широка прихильність значної частини людства і до

ської преси виявляють колосальний потенціал антицивілізаційної війни, що відбивається не тільки в існуванні одіозних політиків і публіцистів, але й у судженнях простих громадян. Вони вбачають в експансії західного трибу життя більше зло, ніж у терорі. Й нема на це ради: хай «державним тілом» ми й у антитерористичній коаліції, та частинкою нашої зубожілої за часів державного терору душі тягнемось до такої світобудови, де катма терпимості, але є безконечне терпіння до сваволі, де бракує особистої свободи, але є особиста безвідповідальність, де не цінують людського життя, але певні абсолютної цінності догми, де не люблять ініціативи, але гідні беззаперечно улягати традиційним авторитетам.

3.

Історія знає чимало прикладів того, як розвиток культури, науки, освіти, емансипація, інші процеси цивілізаційного поступу наражалися на запеклий опір із боку тих сил, що спиралися на традиціоналізм. Це має глибинну психологічну мотивованість: людина потребує незмінності соціального ладу. Адже оновлюваний світ не такий уже і зручний. Інша річ — світ незмінний, затужавлий і заскнілий, де все налагоджено,

допрацьовано й базовано на покірливому та бездумному підпорядкуванні людей владній еліті, ідеологічній, релігійній або політичній.

У минулому борці за «фундаментальні цінності» могли стримувати цивілізаційний розвиток, але вони не мали зброї, потрібної, аби залишити на місці хмарочосів та інших «високих» досягнень сучасної цивілізації самий тільки фундамент для подальшої побудови культових споруд. Сьогодні удар, завданий терористами в одній точці техносфери, може призвести до глобальної катастрофи й руйнації підмурівків цивілізаційного зростання.

Тому активізація фундаменталістських рухів і сил, ідеологія яких завжди ґрунтувалася на терорі — індивідуальному, груповому або державному, нині цілком здатна спотворити весь цивілізаційний поступ, перетворити його на трагічний і фатальний для людства ланцюг акцій беззаконного терору та законної відплати. І сучасний релігійний фундаменталізм, що прагне за будь-яку ціну повернути людство до такого стану, коли його рух повністю залежав би від архаїчної догми, — лише один із виявів загальної загрози антицивілізаційної війни.

Сьогодні, ясна річ, саме релігійна відміна фундаменталізму відчувається як найзловісніша. Але фундаменталізмів притаманне розмаїття форм: крім релігійної, він має ще інші подоби, і їхній антицивілізаційний потенціал може бути куди більшим від потенціалу релігійного фанатика, озброєного вірою в потойбічне блаженство як нагороду за терор проти земного благополуччя.

Хоча наше пострадянське суспільство швидким темпом відновлює свої релігійні традиції, йому наразі ближчий за духом інший фундаменталізм — комуністичний. Нещодавно севастопольські депутати ухвалили спорудити в місті пам'ятник Сталіну. Цей споруджений у депутатських головах монумент уособлює величезний потенціал загрози комуністичного фундаменталізму. Бо комуністичні теорії, попри весь їхній позірний прогресизм і прагнення розвивати людство аж до раю земного, на ділі повертають нас до глухого середньовіччя, коли люд був безправний, а влада — беззальна. Самоправна та жорстока, вона дозволяла собі будь-яке свавілля, керуючись своїми уявленнями про належне. Власне, Сталін і є символічною фігурою, що уособлює саме таке

Заява Харківської правазахисної групи з приводу терактів в Америці

Ми глибоко вражені безпрецедентним злочинним проти людяності, який скоєний терористами в США і спрямований саме проти мирного населення. З часів Другої світової війни західний світ не бачив такого брутального порушення загальнолюдських норм моралі. Харківська правазахисна група висловлює щире співчуття сім'ям загиблих і постраждалих від цього страшного теракту. Ми переконані, що ця біда й випробування ще більше згуртують націю, і американський народ вийде з цієї трагічної ситуації ще твердішим в обстоюванні свободи й демократії. Боротьба з міжнародним тероризмом як зі злом, що кидає виклик цивілізації — це перше спільне завдання країн на цьому шляху.

Однак нас непокоїть, що через масмедії почала поширюватися справжня антиісламська істерія. Деякі російські та вітчизняні політологи відверто ототожнюють іслам із терором, що може призвести до зростання антиісламських настроїв у суспільстві, до міжрелігійної та міжетнічної ворожнечі. Іслам — велика світова релігія, яка протягом історії неодноразово надавала світові приклади віротерпимості й толерантності. Вона подарувала усім нам великих учених і філософів-гуманістів. А терористичні режими й угруповання зовсім не є прерогативою ісламських країн. Досить згадати, що комунізм і нацизм виросли в християнській цивілізації, згадати про діяльність ІРА, червоних кхмерів, етнічні чистки в Хорватії та Боснії тощо.

Поширювання антиісламських настроїв є небезпечним для нашої країни насамперед тому, що маємо місця компактного проживання мусульман, наприклад, кримських татар, які є переконаними і свідомими громадянами України.

Нас непокоїть також, що під приводом боротьби з тероризмом світова спільнота піде на необгрунтоване обмеження демократичних інститутів. Це особливо стосується молодих демократій Центральної та Східної Європи, де посилення силових структур може призвести до надмірного контролю і тиску держави на громадянське суспільство, яке ще не може адекватно цьому протистояти.

Ми наголошуємо, що суто силовими заходами тероризм подолати не можна. З ним необхідно боротися на ідеологічному і, ширше, світоглядному рівні. Трагедія в США мусить навчити усіх толерантності, бо тільки на цьому шляху можна об'єднати всі здорові сили планети, включно з мусульманами.

Співробітники і члени
Харківської правазахисної групи

15 вересня 2001 р.

розуміння світобудови, коли соціальний устрій замкнено на сакральній постаті, яка вирішує долі всіх і кожного, а решта втрачає будь-яку здатність до ініціативи та самостійного чину згідно із внутрішніми моральними засадами. Тож нашому пострадянському суспільству найбільше загрожує (і, можливо, загрожуватиме дедалі більше) не релігійний фундаменталізм, як західний цивілізації, а комуністичний.

Є й інші джерела, що постійно підживлюють потенціал сучасної антицивілізаційної війни. У нинішньому сплеску різного роду націоналістичних і шовіністичних рухів, опертих на етноцентризм, на самовідданій любові до власної нації, відчувається той самий фундаменталістський запал. Сьогоднішні війни за етнічне самовизначення здебільшого ведуть людство до повного розшматування, подрібнення на клатики й постійної загроженості етнічних зіткнень. А стоїть за цим прагнення повернутися до традиціоналістського однорідного середовища (релігійного, політичного або етнічного), де вже нічого не стримує суспільної й особистої деградації. Антицивілізаційний потенціал етноцентризму величезний, тероризм постає з цих рухів в Іспанії, Північній Ірландії, Індії, Шрі-Ланці, Росії та багатьох інших поліетнічних державах. Хоча ці війни й точаться під гаслами національного самовизначення, історичний досвід свідчить, що таке самовизначення зазвичай призводить не до формування політичних націй і сучасних політичних демократій, а до національної самоізоляції. Подібуємо, на жаль, лише поодинокі приклади розв'язання проблеми національного самовизначення без крові та насильства (як на мене, за вірець тут править Чехо-Словаччина, що мирно й безкровно розділилася на дві держави). Я певен, що національне самовизначення необхідне, коли народів загрожує геноцид або у нього з'являється шанс набутти демократичних свобод поза авторитарною державою. Але самовизначатися будь-що — це задовольняти амбіції етнічної верхівки (новопосталих вождів і жерців) коштом незліченних злигод решти.

Потенціал антицивілізаційної війни підживлюється також і шовінізмом великих народів, неоімперським світосприйняттям, закоріненим у часах, коли імперії встановлювали закони, за якими живе цей світ. Власне, звільнення від імперського фундаменталізму і дозволило людству здійснити цивілізаційний прорив саме в XX столітті. Проте, на жаль, цей прорив відбувся дещо зарано. Готовим до нього виявився тільки Захід, де вже визріли потрібні соціальні передумови. Але це — меншість людства. Для більшості народів світу, що перебували на інших стадіях суспільного розвитку, це стало несподіванкою та страшним шоком — психологічним, ідеологічним, моральним.

4.

Хоч би яких форм набрала у XXI столітті антицивілізаційна війна,

тяжкі наслідки для людства неминучі. Надто коли зважити на ідеологію, буянню якої в розвинених країнах приділяють незаслужено мало уваги: *ідеологію злидненості*. Більшість людей не здатні задовольнити навіть нагальні потреби й не відповідають тому рівневі цивілізаційного розвитку, що його унаочинили сучасні ЗМІ. Ідеологія злидненості може прибирати різних виглядів, мімікрувати, — але врешті-решт вона закорінена у відчутті загальної несправедливості соціального світоустрою. І якщо раніше це тягло за собою класові конфлікти (між нужденними та панівними соціальними верствами), то тепер, коли виокремилася благополучна частина світу, переважно асоційована із Заходом, нова антицивілізаційна ідеологія сконцентрувалася на цьому «острівці блаженства» в океані суцільних злиднів.

Ідеологія злидненості немовби інтегрує та живить усі відмінні фундаменталізми: і комуністичний, і релігійний, і етнічний. Це незначить, що до ідеологів належать тільки вихідці з найбідніших прошарків суспільства, адже спонукальний мотив ідеолога — бажання, якщо вистачить таланту, нехай і злочинного, стати виразником ідей якомога ширшого кола людей. А що більшість населення Землі належить до числа бідних, то завжди знайдуться ті, хто ладні заради влади над умами та душами пожертвувати навіть особистим благополуччям і підняти стражденні маси на «священну» антицивілізаційну війну.

5.

Я вважаю, що в цій боротьбі найтяжче вестиметься силам, готовим до нового цивілізаційного прориву. Сучасна цивілізація визнає такі категорії, як цінність людського життя, цінність особистості, однакове ставлення до людини незалежно від її етнічного чи суспільного походження, статусу, віросповідання тощо. Тож соціально-моральні обмеження, які накладаються на одну сторону конфлікту, стримують і свободу опору антицивілізаційним силам, що, як бачимо, йдуть на все, добиваючися своєї мети.

Гадаю, що сучасні антиглобалісти, які дозволяють собі в ім'я дуже абстрактної мети — боротьби з неминучим історичним процесом глобалізації — громити кранниці та тероризувати населення великих міст, теж є носіями ідеології злидненості та фундаменталізму в благополучному західному суспільстві. Можна сказати, що цивілізований світ у XXI столітті опинився перед дуже серйозною внутрішньою загрозою з боку новоявлених «лудитів», готових зламати власний упорядкований світ дощенту, щоб на руїнах його фундаменту грітися біля примітивного вогнища та пожирати врятованих від наступу цивілізації диких тварин.

Утім, можливо, нинішній сплеск антицивілізаційних рухів — це свого роду захист екосоціальної системи від аж надто стрімкого вторгнення непогамовного людського інтелекту

та невтримної заповзятливості. Як колись чума скорочувала популяцію homo sapiens, представники якої надто прудко розмножувалися та тиснули всі інші види живих істот, так і сьогоднішні фундаменталісти, несвідомо наслідуючи смертоносні мікроорганізми, мають повернути людство на стартову позицію у боротьбі за виживання. Можливо, існує такий собі закон екосоціальної рівноваги, котрий не дозволяє людям «нашвидкоруч» установити новий світовий порядок, у якому витвори людського мозку за масштабом перевершили би божественне творіння. Можливо, природа має такий самий «захист від дурня», як і складні технічні пристрої, де в разі небезпечних маніпуляцій із системою управління вмикаються механізми блокування.

Про те, що ця гіпотеза не надто далека від суспільних реалій, свідчать досі нез'ясовні численні соціальні феномени, пов'язані із системним способом існування людини та її довкілля (як-от помітне переважання хлопчиків поміж новонароджених після спустошливих війн). То чому б так само помітне зростання числа агресивних фундаменталістів не розглядати як одне з такого роду соціальних явищ, пов'язаних із самозахистом екосистеми від зазіхань агресивної цивілізації. Якщо ці міркування справедливі, то війна проти фундаменталістів може протривати довгий час, порівнянний із тим, що його людство витратило на приборкання збудників чуми, віспи та інших борців за свободу природи від людського ярма.

6.

Мета фундаменталістів — змусити цивілізований світ втратити голову від жаху. Ясна річ, на боці антифундаменталістів — сучасна наука й техніка та можливість використати величезний інтелектуальний потенціал, зокрема, зосереджений у військово-промисловому комплексі. Перемоги цивілізації у відкритій війні фундаменталізм не здатний. Отже, йдеться про терор у його первинному сенсі, про жах. Основна мета фундаменталістів — посіяти страх у цивілізованому суспільстві, підірвати його прагнення вдосконалюватися й розвиватися. Тоталітарні системи потребують насамперед страху. І якщо цивілізовану частину світу справді вдасться нажахати, на цьому благодатному ґрунті зійдуть парости тоталітаризму.

Головну загрозу цивілізації становлять не кийки талібанської міліції й не автомати Калашнікова в руках терористів. Перемоги цивілізації можна, тільки якщо загальний страх перед терором зрушить мобілізаційні процеси, які призведуть до поступового зіщулення простору демократії та перетворення демократичних суспільств на військові табори, що скінють під постійною загрозою, фактично, у стані облоги. Такий перебіг подій зруйнує демократичні підвалини сучасної цивілізації, відтак фундаменталісти досягнуть своєї мети. Це буде означати їхню перемогу в антицивілізаційній війні.

Очевидно, що з огляду на цю загрозу неабиякого значення набуває психологічний складник сучасної цивілізації. Антицивілізаційна війна на дев'яносто відсотків буде війною психологічною. І тут украй потрібен пошук механізмів подолання масового страху, пов'язаного з бажанням жити в системі, котра будь-що, хай навіть ціною втрати всіх свобод, спроможна захистити обивателя від терористів. Власне, саме у такий спосіб, а не тільки забезпечивши справедливе покарання призвідників терак-

тів, людська цивілізація зможе долати наслідки антицивілізаційної війни. Гадаю, тут ідеться не про роки, а про десятиліття, і Захід це вже, здається, усвідомив, коли, не кваплячись із бомбардуваннями, почав розробляти стратегію викоринення анклавів тероризму в усьому світі, в тому числі й у себе вдома. Так само й нашому суспільству необхідні десятироки, аби подолати залишки комуністичного фундаменталізму і не дати йому розквітнути на нашому благодатному ґрунті, — це й буде реальним внеском України у війну з антицивілізаційним рухом. А мож-

ливим внеском Росії було би подолання шовіністичного й етноізоляціоністського фундаменталізму. Адже істинна трагедія російської громадянської війни полягає в тому, що по обидва боки протистояння у Чечні звучать постріли фундаменталістів — тих, хто за будь-яку ціну хоче обстояти «територіальну недоторканість», і тих, хто за ту ж таки ціну прагне ствердити свою незалежність. Із внутрішнім фундаменталізмом доведеться зіткнутися й розвиненим демократичним країнам — і не тільки у вигляді маргіналіз-антиглобалістів і неонацистських угруповань. Вели-

кою спокусою для них стане бажання замкнутися у власному впорядкованому домі, змінивши глобальний активізм останніх десятиліть на глобальну самоізоляцію. Але попри всі загрози розмаїтого фундаменталізму, ситуація не безнадійна. Вихід є. Об'єднання зусиль усіх держав, що декларують сучасний демократичний шлях розвитку, їхнє тверде усвідомлення своєї місії в боротьбі з фундаменталізмом — ось, на мій погляд, запорака того, що страшний наслідок, до яких уже призвела і, либонь, ще призведе антицивілізаційна війна, в принципі можуть бути подолані. □

Ласкаво просимо до пустелі Реального

Славою Жижек

Одвічна американська параноїдальна фантазія — людина, котра живе у маленькому ідилічному каліфорнійському містечку, споживацькому раю, раптом починає підозрювати, що світ, у якому вона живе, є підробкою, виставою, розіграною, щоби переконати її в тому, нібито вона перебуває в реальному світі, тоді як усі люди навколо є дійсними акторами та статистами у гігантському шоу. Найостаннішим прикладом такої фантазії є фільм «Шоу Трумана» («The Truman Show», 1998) Пітера Віера. Джим Керрі грає провінційного клерка, який поступово довідується, що він — герой цілодобового телешоу. Його містечко сконструйоване в гігантській студії, а за ним самим постійно стежать телекамери. Серед попередників Віера варто згадати Філіпа Діка: герой його фільму «Час вивихнув суглоба» («Time Out of Joint», 1959), ведучи скромне існування у маленькому ідилічному каліфорнійському містечку, поступово дізнається, що все місто є підробкою, вигаданою для його задоволення... В основі обох фільмів лежить уявлення про пізній капіталістичний, споживацький каліфорнійський рай, який є, у самій своїй гіперреальності, певною мірою *нереальним*, безсвітним, позбавленим матеріальної інерції.

Отже, річ не лише в тім, що Голлівуд розігрує подібність до реального життя, позбавлену ваги та інерції матеріальності. У пізньокapіталістичному споживацькому суспільстві саме «реальне соціальне життя» якимось набуває ознак постановочної підробки, де наші сусіди поводяться в «реальному» житті як актори та статисти... Знову-таки, одвічна правда капіталістичного утилітарного позбавленого духовності всесвіту полягає у дематеріалізації власне «реального життя», перетворення його на примарне видовище. Серед інших, Кристофер Ішервуд так назвав цю нереальність американського щоденного життя на прикладі кімнати у motel: «Американські motelи нереальні! ... Вони спеціально створені як нереальні. ... Європейці нена-

видять нас, тому що ми усамітнилися, аби жити всередині наших реклам, як самітники, що ховаються у печери для споглядання». Поняття «сфери» Пітера Слотердайка втілюється тут буквально: гігантська ме-

всіма каналами, не могли не нагадати найзахопливіші сцени катастроф із найбільших фільмів.

Коли ми нині чуємо, що ця катастрофа стала цілком несподіваним шоком, що сталося неувяне Неможе-

Фото: Олександр Гішкін

талева сфера відкривається й ізолює ціле місто. Кілька років тому низка науково-фантастичних фільмів на кшталт «Зардоза» («Zardoz») або «Втечі Логана» («Logan's Run») спрогнозували сьогодишній постмодерний стан, поширюючи цю фантазію на саме суспільство: ізольована група, живучи стерильним життям в ізольованому просторі, прагне до свідку реального світу матеріального занепаду.

Гіт братів Вачовскі «Матриця» («Matrix», 1999) став піком такої логіки: матеріальна реальність, яку всі ми переживаємо й бачимо навколо себе, виявляється віртуальною, генерованою та координованою гігантським мегакомп'ютером, до якого всі ми під'єднані. Коли головний герой (якого грає Кіану Рівз) прокидається у «реальну реальність», він бачить безлюдний пейзаж, засмічений обгорілими руїнами — це те, що залишилося від Чикаго після світової війни. Лідер опору Морфей іронічно каже: «Ласкаво просимо до пустелі Реального». Хіба не щось подібне сталося в Нью-Йорку 11 вересня? Його мешканців запросили до «пустелі Реального». А нам, зіпсутим Голлівудом, кадри падіння веж, показані

ливе, варто пригадати іншу визначальну катастрофу, початку ХХ століття: загибель «Титаніка». Це також стало шоком, але простір для нього вже підготувало ідеологічне фантазування, адже «Титанік» був символом моці індустріальної цивілізації ХІХ століття. Хіба це не правда у випадку з Нью-Йорком? Річ не лише в тім, що медіа постійно бомбардували нас розповідями про терористичну загрозу — безперечно, що загрозу також влягнули в лібідозні шати: згадаймо серію фільмів від «Втечі з Нью-Йорка» («Escape From New York») до «Дня Незалежності» («Independence Day»). Саме там криється основна причина часто згадуваної асоціації нью-йоркської атаки з голлівудськими фільмами-катастрофами: те немислиме, що сталося, було об'єктом фантазії, отже, певним чином, Америка отримала те, про що фантазувала, і це стало найбільшою несподіванкою.

Саме тепер, коли ми маємо до діла з оголеним Реальним катастрофи, треба пам'ятати про ідеологічні та фантазматичні координати, що визначають його сприйняття. Якщо у падінні веж Всесвітнього торговельного центру є якийсь символізм, то

він полягає не так у старомодному уявленні про «центр фінансового капіталізму», як, радше, в уявленні про дві вежі ВТЦ як центр *віртуального* капіталізму та фінансових спекуляцій, відчуженого від сфери матеріального виробництва. Руйнівний вплив катастрофи проступає лише на тлі межі, що розділяє оцифрований Перший світ і «пустелі Реального» Третього світу. Усвідомлення того, що ми живемо в ізольованому штучному всесвіті, породжує уявлення про якогось зловісного агента, який постійно загрожує нам повним знищенням.

Отже, чи не є Усама бен Ладен, підозрюваний супер-розум атаки, реальним двійником Ериста Старво Блофелда — супер-злочинця з більшості фільмів про Джеймса Бонда, — задіяного в акти тотальної руйнації? Тут варто згадати, що єдиним місцем у голлівудських фільмах, де ми бачимо виробничий процес в усій його напруженості, є момент проникнення Джеймса Бонда у секретні володіння супер-злочинця: він знаходить майданчик інтенсивного робочого процесу (очищення та пакування наркотиків, конструювання ракети, яка знищить Нью-Йорк...). Коли, захопивши Бонда, супер-злочинець, зазвичай, влаштовує йому екскурсію своєю нелегальною фабрикою — де, як не тут, Голлівуд найближче підходить до соціалістичного гордого представлення виробничого процесу? Звісно, функцією Бондового втручання є висадити в повітря цей виробничий майданчик, дозволяючи нам повернутися до щоденної подібності з нашим життям у світі, де «зникає робітничий клас». Чи не можемо ми сказати, що у вибуху веж ВТЦ насильство, спрямоване на загрозу Зовнішнього, повернулося до нас?

Безпечна Сфера життя американців наразі сприймається під загрозою Зовнішнього — терористів, безжально жертвних і малодушних, випукано розумних і примітивно варварських. Як тільки ми зустрічаємося з таким чистим Зовнішнім злом, необхідно набратися мужності й повторити гегелівський урок: у цьому чистому Зовнішньому ми повинні впізнати очищений варіант нашої власної сутності. Протягом останніх п'яти століть (відносно) процвітання